

Otto Natt och Dag - November 2013

2013-11-01 13:38

Den här dagerrotypen föreställer familjen Natt och Dag. Bakom Anna Elisabet och hennes mamma Margareta står deras pappa och make Jakob Otto. Det är om honom månadens föremål vill berätta.

”MIN FÖRLORADE, MEN ALLTID OFÖRGÄTLIGE VÄN

Otto Natt och Dag föds den 14 februari 1794. Han går militärskola vid Karlberg i Stockholm, där han träffar den tre år yngre Johan August, "Janne", Hazellius (detta är intressant för mig som skriver detta, då Jannes son Artur - som ännu inte är född - grundar Nordiska museet omkring 60 år senare). Natt och Dag och Hazellius blir goda vänner. Båda är anhängare av göticismen, en patriotisk väckelse med beundran av frihetsandan, mannamodet och de redliga sinnena hos göterna, människor man menar levde i den nordiska forntiden. Natt och Dag tar examen vid Karlberg 1812, utnämns till fänrik i Svea livgarde och senare till adjutant i Generalstaben. 1815 författar han en skrift om det som länge upptagit hans tankar; "Project till en ny organisation af svenska arméen". Han kritiserar försvaret och flera av sina kollegor och föreslår en förbättrad officersutbildning och, med intryck från revolutionskrigen i Frankrike, någonting djärvt - en allmän medborgarbevärning, det vill säga en allmän värnplikt. Skriften rör upp känslor både på Kungliga slottet och på Generalstaben. Kronprins Karl Johan, som är fransman, ser kopplingen till den franska revolutionen som ett hot mot kungamakten. I det historiskt starka Sverige som göticismens anhängare vill återupprätta, finns ingen plats för en utländsk tronföljare. På Generalstaben chockeras äldre officerare över att bli tillrättavisade av en pojkspoling.

Natt och Dag tvingas göra avbön, får ett års permission för utländsk krigstjänst, reser till Tyskland och begär därifrån avsked. I Tyskland träffar han den avsatte och landsförvisade tidigare svenske kungen Gustav IV Adolf, nu prins Gustav, med familj. Natt och Dag börjar se kronprins Karl Johan som orsaken till sin olycka och när han ger ut sin skrift i tysk översättning förses den med ett förord där han smäddar den utländske Karl Johan och manar till resning till prins Gustavs förmån. Den tyska översättningen når Sverige i februari 1816 och väcker stor uppståndelse. Domprosten Ipsen, som brevväxlat med Natt och Dag,

överlämnar brev som bevis på Natt och Dags gustavianska sympatier till regeringen. Hazelius, 19 år, blir upprörd över detta och skriver ett argt brev till Ipson. Även detta lämnas vidare och kronprins Karl Johan, som tolkar meddelandet som högförräderi, dömer Hazelius till förvisning till den svenska kolonin Saint-Barthélemy i Västindien. En general går i god för Hazelius och straffet omvandlas till 14 dagar i arresten vid Stockholms högvakt.

Den 21 november 1816 döms den 22-årige Otto Natt och Dag till döden för landsförräderi. När Sverige försöker få honom utlämnad från Tyskland reser han till USA, enligt uppgift med ett pass tillhörande en tysk student som han på något sätt kommit över. Natt och Dag övertar studentens identitet och blir Frederick Franks i det nya hemlandet. I USA bor Natt och Dag större delen av sitt liv i Cincinnati, Ohio. Där öppnar han 1828 ett konstgalleri. Han målar porträtt och har elever i skulptur och måleri. Under 1830-talet köper han The Western Museum där det finns "kuriositeter" och vaxdockor – men där huvudattraktionen är en helvetesutställning, där demoner presenteras bakom ett strömförande staket.

Otto Natt och Dag och Johan August Hazelius brevväxlar flitigt under alla år. Hazelius kallar honom "Min förlorade, men alltid oförgätlige vän". I sina brev – i dag i Nordiska museets arkiv – längtar Natt och Dag hem till Sverige, men han återvänder aldrig, trots att Karl Johan 1834 utfärdar en allmän amnesti för politiska förbrytelser och högmålsbrott. Otto Natt och Dag avlider den 4 december 1865, medan Hazelius går och väntar på brev hemma i Sverige.

Hela denna historia verkar på nästan 200 års avstånd vara en storm i ett vattenglas. Men Ottos nya förslag kom i en tid av instabilt politiskt läge i Europa. Den gamle kungen hade nyss störtats och den nye kronprinsen var osäker på sin ställning och misstänksam mot revolutionära idéer och gustavianska sympatier. Otto Natt och Dags ungdom och bristande erfarenhet låg honom också i fatet. Historien skulle dock ge honom rätt avseende militärens organisation. Hampus Mörner, kronprins Karl Johans överadjutant 1815, konstaterar i sina memoarer 1848 om Natt och Dags skrift:

"Skriften innehöll mycket af hvad som nu utföres af våra trupper"... " men obetänksamt att en yngling utan all krigserfarenhet skulle utge en skrift som var stötande för den corps för vilken han tjänade. Han klandrade den organisation som besegrat våra arvfjender. Han hade inte förstått följderna, hans intention var nog enbart att framställa vad han tyckte behövde ändras".

Familjen Natt och Dag/Franks, är fotograferad någon gång omkring 1850, i USA, möjligen av dottern Anna Elisabets man, Carl Gustaf Helleberg, utvandrad från Uppsala. Helleberg hade specialiserat sig på dagerrotyp, en tidig fotograferingsteknik. Det är Artur Hazelius, Johan Augusts son och grundare av Nordiska museet, som skänkt bilden till museet.

2010 avskaffades den allmänna värnplikten i Sverige.

Maxén, Maria

Intendent, Kunskap och förmedling

08-519 547 07

maria.maxen@nordiskamuseet.se

